

TERTTU NEVALAINEN
HELENA RAUMOLIN-BRUNBERG
ARJA NURMI

KIRJEISSÄ

KIELI JA ELÄMÄ

Sosiolingtistit lukevat Henrik VIII:n puolen vuosituhanen takaisista rakkauskirjeistä enemmän kuin niiden saaja tai Henrik itse. Johnsonin kauppiasveljesten kirjeet ovat kuitenkin suomalaisille kielen muutoksen tutkijoille vielä arvokkaampia kuin kuninkaalliset viestit.

”EI SEN ENEMPÄÄ TÄLLÄ KERTAA, oma rakkaani, koska aika ei riitä; mutta toivoisin, että olisitte sylissäni tai minä teidän; sillä minusta siitä on jo kovin kauan kun suutelin teitä. Kirjoitettu peuran kaadon jälkeen, kello yksitoista; toivoen Jumalan armosta huomenna hyvissä ajoin kaatavani toisen, sillä kädellä, joka, niin uskon, on pian teidän. Henrik Rex.”

Englannin kuningas **Henrik VIII** kirjoitti ensimmäisen rakkauskirjeensä **Anne Boleynille** heinäkuussa 1527 ollessaan vielä naimisissa **Katariina Aragonialaisen** kanssa. Kirjeitä kertyi sitemmin lisää, koska kuningas ei voinut tavata uutta ihastustaan kulkutautiepidemian takia. Henrik ja Anne vihittiin 1533, heti kun kuninkaan ensimmäinen avioliitto oli saatu mitätöidyksi; Katariina ei ollut onnistunut synnyttämään poikaa, kruununperijää.

” – Te valitsitte minut alhaisesta säädystä kuningattareksenne ja kumppaniksenne, mikä oli paljon enemmän kuin ansaitsin tai uskalsin toivoa. Kun totesitte minut sellaisen kunnian arvoiseksi, älkää, teidän armonne, antako minkään hetkellisen mielijohteen tai vihamiesteni huonojen neuvojen riistää kuninkaallista suosiotanne minulta; – – viekää minut oikeuteen, hyvä ku-

ningas, mutta suokaa minulle laillinen oikeudenkäynti älkääkää antako vannoutuneiden vihamiesteni istua syyttäjänä ja tuomareina; niin, antakaa minulle julkinen oikeudenkäynti, sillä minun totuuteni ei pelkää avointa häpeää – –.”

Annen Henrikille lähettämistä kirjeistä on säilynyt vain tämä 6. toukokuuta 1536 laadittu armonanomus – sen aitoudesta ei tosin ole täyttä varmuutta. Annelle oli käynyt yhtä ikävästi kuin Katariinalle, mutta tällä kertaa kuningas ei tyytynyt avioliiton mitätöintiin. Hän mestautti puolisonsa kaksi viikkoa myöhemmin ja solmi välittömästi uuden avioliiton **Jane Seymourin** kanssa. Hänen jälkeensä Henrik ennätti avioitua vielä kolmesti ennen kuin kuoli 1547.

Yksityiskirjeet aarteita tutkijalle

Ennen lehdistön ja sähköisen tiedonvälityksen syntyä kaikki etäviestintä hoi-

Katarina Aragonialainen, Henrik VIII:n ensimmäinen vaimo, oli Espanjan hallitsijaparin Isabellan ja Ferdinandin tytär. Hän ennätti olla kuningattarena 24 vuotta. Maalaus tuntemattoman taiteilijan.

dettiin kirjeitse. Niiden avulla välitettiin julkiset tiedotteet, esimerkiksi kuninkaiden ja kirkon ylimpien päätökset, ja tehtiin tiedettäväksi merkittävät tapahtumat, kuten sotien puhkeamiset ja rauhan solmimiset. Diplomaatit kirjoittivat raportteja vieraiden valtakuntien hoveista, ja alamaiset ottivat kirjeitse yhteyttä hallitsijaan ja muihin hallintoviranomaisiin.

Yksityiskirjeiden keskeistä sisältöä ovat omat ja lähipiirin kuulumiset mutta myös uutiset, huhut ja juorut. Kuningaan ja kuningattaren tapaamiset olivat ohittamattomia merkkitapauksia, ja muunkin aateliston tekemisiä kommentoitiin yleisesti. Englannin kielen tutkijan onneksi yksityistä kirjeenvaihtoa on

the adonable request off your last letter wch the pleasur alle that I take to know them t^{wo} cha^{ng}es me to send you now thes newest the legate saye the we most desire anyd^{er} ab^ound on saturday or midday last past so that I trust by the next midday to here off bys ar^{re} all attales and then I trust wch in a wyke after to eny^{er} that wch the I have so long comyng for to o^{ur} pleasur and once botte cofate, no more to yore at this present myne avone dazlyng for late off tyme but that I wolde yore were in myne armes or in yore for I trust it long bys I trust yore wch after the bylling off any hart att a wy off the flote mynyng wch god grace to morrow mytch bynny to byt a wch by the hand off my wch I trust I hart by shal be yore

Henrik odotti Anne Boleynia kuusi vuotta ja kirjoitti mielitetylleen useita rakkauskirjeitä. Tässä palanen ensimmäistä viestiä vuodelta 1527. Henrik VIII muistetaan kuudesta vaimostaan ja siitä, että hänen avioeronsa johti välirikoon katolisen kirkon kanssa. Kun paavi ei suostunut mitätöimään Henrikin ensimmäistä avioliittoa, tämä antoi anglikaanisen arkkiepiispan purkaa liittonsa. Muotokuvan on maalannut Henrikin saksalainen hovimaalari Hans Holbein nuorempi.

Anne Boleyn tapasi Henrikin palvellesaan Katarina Aragonialaisen hovinaisena. Avioituessaan Anne odotti kuninkaan lasta – pahaksi onnekseen tyttärtä. Kuningatar Annen on maalannut tuntematon taiteilija.

Kolmas vaimo Jane Seymour synnytti Henrikin hartaasti odottaman kruununperillisen – ja kuoli lapsivuoteeseen. Muotokuvan on tehnyt hovimaalari Holbein. Janen jälkeen

Henrik avioitui vielä kolmesti. Liitto saksalaisen prinsessan Anna Kleveläisen kanssa kesti vain hetken, viidennen puolisonsa Katarina Howardin kuningas lähetti mestauslavalle epäilemänsä uskottomuuden takia. Kuudes liitto leskirouva Katarina Parrin kanssa päättyi Henrikin kuolemaan.

tallessa runsaasti 1400-luvulta lähtien – Henrik VIII:n rakkauskirjeet ovat vain pieni näyte säilyneestä materiaalista.

Juuri yksityiskirjeiden avulla voidaan parhaiten selvittää, kuinka englantia on muuttunut renessanssista alkaen. Virallisten kirjeiden ilmaisu on arkikieltä muodollisempaa, ja uudissanat ja muut kielipilliset uutuudet ilmaantuvat siihen paljon hitaammin.

Otwell aikansa ahkerimpia

”Muskatelliviiniä en enää etsi kauemmin, sillä Jankonne Robertin kirjeen mukaan, jos viini vain on hyvää, on hinta halvempi kuin millä kukaan Lontoossa sitä myy, ja se on hyvää vuosikertaa –.”

”Mitä tulee uutisiin täältä Lontoosta, niin tiedätte jo viimesunnuntaisen kirjeen perusteella, että näin kuningattaren ja Lady Rochfordin kärsivän teloituksen Towerin linnassa seuraavana päivänä; heidän sielunsa, niin uskon vakaasti, ovat Jumalan luona, sillä heidän loppunsa oli hurskain kristityn loppu, mitä on koskaan kuultu (tuulen) maailman luomisesta alkaen; he lausuvat vakaan uskonsa Kristuksen vereen –.”

Kirjeen on laatinut 24-vuotias vika-kauppias **Otwell Johnson** 15. helmikuuta 1542, kaksi päivää sen jälkeen, kun hän oli seisunut Towerin vankilalinnan pihalla todistamassa Henrik VIII:n viidennen vaimon **Katherine Howardin** teloitusta. Otwell kirjoittaa tapahtumasta veljelleen ja liikekumppanilleen **John Johnsonille**.

Otwell oli Johnsonien kolmesta kauppiasveljeksestä keskimääräinen. Hän asui Lontoon ytimessä hoitaen perheyrytk-

sen moninaisia liiketoimia. Veljessarjan vanhin John toimi Ranskassa Calais'ssa – tämä Euroopan villakaupan keskus kuului Englannille vuoteen 1558 – kun taas kuopus **Richard** oleskeli Alankomaissa.

Otwell oli innokas kirjeiden kirjoittaja. Vähintään kerran viikossa hän kertoi Lontoon-kuulumisia vanhimmalle veljelleen. Yhtä tiuhaan postia lähti Johnin vaimolle **Sabinelle** Glapthorneen, jossa sijaitti perheen kotitila, ja entiselle oppimestarille suurkauppia **Anthony Cavelle**. Richardiin Otwell piti yhteyttä harvemmin, koska tämä perheen musta lamma vietti iloista elämää eikä useinkaan välittänyt vastata veljensä viesteihin. Muun perheen ja ystävien keskuudessa seurallinen Otwell sen sijaan oli hyvin suosittu.

Veljekset kuningasta tärkeämpiä

Renessanssiajan englannin kielen tutkijalle Johnsonin kauppiaisperheen kirjeenvaihto on kuninkaan rakkauskirjeitäkin tärkeämpää aineistoa. Ensinnäkin Johnsonit edustavat ammattinsa puolesta väestönosaa, jonka enemmistö oli luku- ja kirjoitustaidotonta; 1500-luvun taitteessa parimiljoonaisesta kansasta osasi sekä lukea että kirjoittaa vain kymmenkunta prosenttia. Toiseksi Johnsoneiden, etenkin Otwellin, sosiaalinen verkosto oli laaja. Hän eli suurkaupungissa – sellaisena Lontoota on pidettävä, vaikka siellä asuikin ”vain” 70 000 ihmistä – ja tapasi päivittäin hyvin monenlaista väkeä.

Muutoksia alhaalta ja ylhäältä

Muuttuminen kuuluu kaikkien kielten perusominaisuuksiin – nykyinen suomiakin on aivan erilaista kuin se, jota esivanhempamme puhuivat muutamia vuosisatoja sitten.

Selitystä muutoksiin on usein hedelmällistä etsiä kielen itsensä ulkopuolelta, kieliyhteisön sosiaalisesta rakenteesta ja kontakteista sekä kielenkäyttäjien arvoista ja asenteista. Näiden vaikutusta jäljittävää tutkimusta kutsutaan sosiolingvistiikaksi. Ala on kohtalaisen nuori, mutta tutkijat ovat jo avanneet uusia näkymiä kielten muuttumiseen, erityisesti niihin mekanismeihin, joiden avulla uutuudet leviävät yhteisöissä.

Henrik VIII:n ajan Lontoo oli suurkaupunki, vaikka siellä eli vain noin 70 000 asukasta. Tämä kuva on puupirros keskiaikaisesta Lontoosta.

Sosiolingvistiikan grand old man, yhdysvaltalainen professori **William Labov** jakaa muutokset alhaalta ja ylhäältä alkunsa saaviin. Alhaalla eli kansan keskuudessa arkipuheessa syntyviä uutuuksia voidaan pitää ”luonnollisina” muutoksina, koska niitä käytetään yleensä varsin pitkään, ennen kuin kukaan kiinnittää niihin huomiota. Ylhäältä tulevat muutokset ovat ”tiedostettuja”. Niitä lainataan sekä vieraista prestiiikielistä eli latinan ja ranskan kaltaisista suurista sivistyskielistä että ylempien sosiaaliluokkien puhumasta kirjakielistä.

Tiedostettujen muutoksien omaksu- mista edistää se, että niitä pidetään arkisia ilmauksia parempina, kauniimpina tai sivistyneempinä. Tähän ryhmään voitaneen liittää myös kielenhuoltajien toimet, joilla pyritään ohjailemaan kielen kehitystä.

Muutokset eivät ole äkillisiä vaan tapahtuvat vähitellen, koska ihmiset omaksuvat uutuuksia eri tahtiin. On mahdotonta, että kaikki suomalaiset ryhtyisivät yhtenä ja samana päivänä ja kaikissa tilanteissa käyttämään esimerkiksi muotoa *me mennään* ja hylkäsivät kertaheitolla muodon *me menemme*. Monet käyttävät passiivia jo arkipu-

heessa, mutta kirjoitetussa kielessä perinnäinen taiputus on pitänyt vielä pitänsä.

Yksilöiden kielellisiin valintoihin vaikuttavat paitsi kielenkäyttötilanne myös sukupuoli, ikä ja sosioekonominen asema. Vähän koulutettu nuori helsinkiläismies sanonee jo nyt lähes aina *me mennään*, sen sijaan eläkkeellä oleva naispuolinen äidinkielenopettaja suosii puheessaankin yhä kirjakielistä ilmaisua.

Aineistossa 2 000 000 sanaa

Nykykieliä tutkivat sosiolingvistit käyttävät aineistonaan puhuttua kieltä. He saattavat tarkkailla tavallisia arkisia puhetilanteita tai seurata koehenkilöitä. He myös pääsevät perehtymään kaikkien yhteiskuntaryhmien kielenkäyttöön.

Me, jotka tutkimme vanhaa kieltä, joudumme turvautumaan kirjoitettuun materiaaliin ja sattumanvaraisesti säilyneisiin teksteihin. Kohderyhmämme on lisäksi rajallinen: siihen kuuluu vain kirjoitustaitoisia, käytännössä useimmiten ylempien sosiaaliluokkien jäseniä.

Aloitimme oman Sosiolingvistiikka kielihistoriassa -projektimme syksyllä 1993. Tavoitteenamme on selvittää, kuinka hyvin nykykielten tarkasteluun perustuvat kielen muuttumisen mallit

To London the 10th of March. 1545.
 Brother I remend me hartely unto you: of this becaz I am
 grievede that you shal receyve a burden of double for a Calais
 appointed to be sent, whiche is made a y^e. by bothe sides in l^ed to
 a mastynge y^e. whiche is a vessel of 100000 lb. of freyng for a y^e.
 Bayne a y^e. and whiche is a rable, packed wth goods & other
 wth freyng of a y^e. I have not agreed to be bozoz for freyng
 but I am sure you shal please y^e. to reason: and so becaz
 I have not agreed to be bozoz for freyng

This becaz I have not
 bozozed to be bozoz for freyng
 but I am sure you shal please y^e. to reason

Obedient brother
 Otwell Johnson

soveltuvat kielihistoriaan. Vaikka tutkimuskohteemme on englanti, koetamme hankkia mahdollisimman yleispätevää tietoa siitä, miten sukupuoli, ikä, asema ja sosiaalinen verkosto selittävät tiedossa olevia aikoinaan tapahtuneita kielellisiä muutoksia.

Projektimme aukoo uusia uria. Kielen muuttumisesta tehdään ensimmäistä kertaa systemaattista, laajaan aineistoon pohjautuvaa tutkimusta, jossa tarkastellaan rinnakkain useita samanaikaisia muutoksia ja niiden leviämismekanismeja. Aiemmin sociolinguivistien tekijöiden avulla on voitu analysoida vain yksittäisiä kielellisiä muutoksia, kuten muodollisen ja epämuodollisen kielen relatiivipronominien eriytymistä, koska tarpeeksi helpokäyttöistä ja kattavaa aineistoa ei ole ollut olemassa.

Toimipaikkamme Helsingin yliopiston englannin kielen laitos kuuluu maailman johtaviin englannin kielihistorian tutkimuskeskuksiin. Käytössämme on 4 845 vuosina 1420–1680 kirjoitettua kirjettä, jotka sisältävät kaksi miljoonaa sanaa. Kirjoittajia on 640, heistä miehiä 505 ja naisia 135.

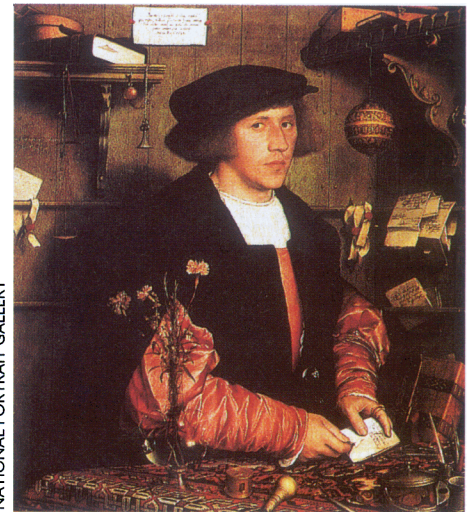
Nykykielistä tehtyjen tutkimusten mukaan kieleen ilmaantuneita innovaatioita omaksuvat ja edelleen levittävät nopeimmin sellaiset ihmiset, joilla on runsaasti yhteyksiä eri puolille erilaisiin kansankerrostumiin. Yleensä nämä yksilöt kuuluvat keskiryhmiin, englantilaisittain esimerkiksi juuri kauppiasluokkaan. Ylimpien ja alimpien sosiaaliryhmien sisäiset siteet ovat paljon tiiviimpiä ja ehkäisevät uutuuksien nopeaa omaksumista.

Nykyisten kielten tutkimuksessa tällaista verkostomallia on hyödynnetty jo

● Villakauppias Otwell Johnson kirjoitti viikoittain useita kirjeitä. Tämä 10. marraskuuta 1545 päivätty kiireessä laadittu viesti lähti palkatun kantajan matkassa vanhemmalle veljelle Johnille osoitteella "Rakkaalle ystäväille John Johnsonille, tapuliakauppiaille Calais'ssa".

● Rakas veli,
 Oikein paljon terveisiä. Tämän tuojalta, merimies Thomas Guyllemilta saatte tynnyrillisen vahvaa olutta, jonka mestari Cave pyysi lähettämään teille; sekä hänen että teidän merkinne on molemmissa päissä, polttoraudalla merkittyinä. Mukana on myöskin astiallinen lihaa mestari Cavelta rouva Baynhamille ja sinulle, ja seitsemän juustoa kankaaseen käärittyinä, mestari Prattin sukkiensa ja muiden pikkutavaroiden kanssa pakattuina. En ole sopinut kantajan kanssa maksusta, mutta olen varma että pääsette sopimukseen. Ja niinpä kovassa kiireessä lopetan, hyvää vointia.
 ● Rakastava veljenne,
 Otwell Johnson.
 ● Kantaja tuo myös lankoni Laken vaimon hilkan, joka unohtui matkarkusta.

parisenkymmentä vuotta. Meidän analyysimme paljastaa, että se sopii myös kielihistoriaan, kunhan vain aineistoa on tarpeeksi. Ja Helsingin yliopistossa on. Kokoelmamme kirjeistä Johnsonit ovat laatineet 396 – sanoja niissä on noin 180 000 – joten heidän käyttämänsä kieltä voidaan verrata muiden aikalaisten teksteihin.

Otwell Johnsonista ei maalattu muotokuvaa, kuten hänen flanderilaisesta ammattiveljestään Georg Giszestä. Todennäköisesti Otwellin ulkoinen olemus oli paljolti samanlainen kuin tämän 1500-luvun alussa toimineen hansakauppiaan.

Tällaisten vertailujen tekeminen on nykyisellään vaivatonta, koska kaikki kirjeet on syötetty tietokoneen muistiin. Kun ohjelma poimii erilaisia kielen piirteitä, kuten sanoja ja kieliopillisia muotoja, nopeasti ja erehdyksittä suurestakin tekstimäärästä, tutkijat voivat keskittyä itse analyysiin.

You, do ja its valtaavat kielen

Aineistomme paljastaa monia muutoksia, joita englannin yleiskielessä tapahtui 1500-luvulta alkaen. Seuraavat esimerkit ovat poimintoja uutuuksista.

● Sinuttelusta siirryttiin teitittelyyn. Toisin kuin nykyisessä englannissa varhaisessa kielimuodossa käytettiin eri

SOSIAALISET ETENIJÄT SUOSIVAT UUTUUKSIA

pronomineja yksikön ja monikon toisesta persoonasta. Sinän nominatiivi oli *thou* ja akkusatiivi *thee* ja teidän vastaavat muodot *ye* ja *you*. Vähitellen teitittely, nimenomaan akkusatiivimuotoinen *you*, yleistyi sinuttelun jäädessä erityiskäyttöön, lähinnä osoittamaan rakastavaisten, perheenjäsenten ja vanhojen ystävien tuntemaa läheisyyttä. Kun *thou* 1600-luvun kuluessa katosi yleiskielestä, läheisyyden ja tuttavallisuuden merkiksi jäi etunimi.

● Do tuli pakolliseksi. Apuverbi *do* kotiutui kieleen uuden ajan alussa. Sitä ryhdyttiin käyttämään kysymys- ja kieltolauseissa (Did you see him? I didn't see him.), mutta se yleistyi myös myönnteisissä väitteissä. 1600-luvun kuluessa käyttö vakiintui nykyisen kaltaiseksi, eli myönnteisissä väitelauseissa *do* sallittiin vain, kun sanottavaa haluttiin erityisesti painottaa (I did see him).

● Yksikön kolmannen persoonan päätteeksi muotoutui -s. Alun pitäen verbin päätteensä yksikön kolmannessa persoonassa oli -th (he goeth), mutta 1600-luvun loppuun tultaessa -s oli levittäytynyt halki maan pohjoisesta etelään. *Have* ja *do* kuitenkin säilyttivät vanhan päätteensä vielä pitkään (*hath* ja *doth*).

● Relatiivipronominin eriytyivät. Varhaisessa englannissa *which* viittasi niin asioihin, ihmisiin kuin Jumalaankin, mutta 1500-luvun kuluessa *who* omakuttiin tarkoittamaan ihmistä. Sen käyttö relatiivipronominina alkoi 1400-luvulla kirjeiden loppuun liitetystä latinan ja ranskan mallin mukaisista Jumalan siunauksen toivotuksista (As god knoweth who preserve your lordship).

● Its syntyi. 1600-luvun alkuun asti englannista puuttui erityinen neutrinen possessiivipronomini – sellainen kuin suomen *sen* ilmauksessa ”sen kauneus”. Pronominin tehtävää hoiti joko maskuliinin kaltainen *his* tai substantiivin jälkeen sijoitettu *of it* (the beauty of it) tai *thereof*. Sittemmin *its* levisi melkein räjähdysmäisesti, ja jo 1672 kirjailija **John Dryden** tuomitsi *his*-muodon virheelliseksi.

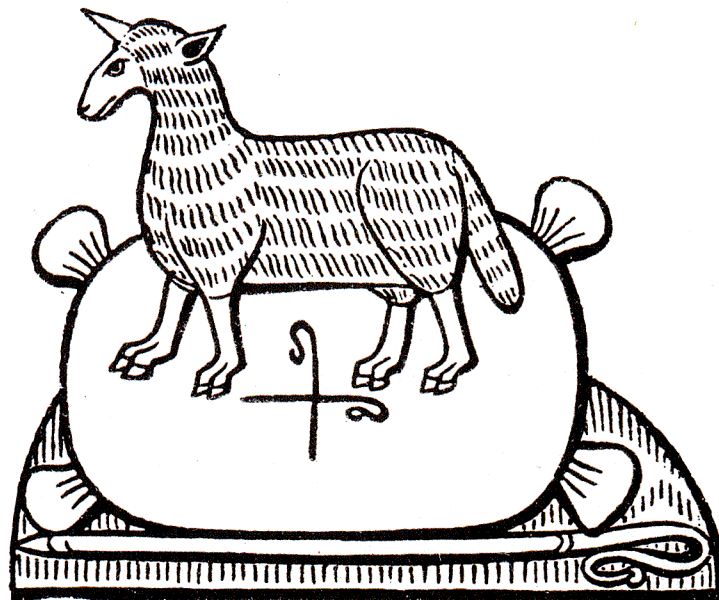
Otwellin kieli modernia

Meidän analyysimme mukaan Otwell Johnson omaksui arkikielessä tapahtuneita muutoksia paljon nopeammin kuin veljensä tai monet korkeampisäätyiset aikalaisensa. Hän esimerkiksi käytti lähes yksinomaan *you*-pronominia samaan aikaan, kun John ja tämän oppimestari Anthony Cave vielä pysyivät *ye*-muodossa. Vastaavanlainen ero löytyy olla-verbin käytöstä. Otwell vaihtoi entisen monikollisen *be*-muodon nykyenglannista tuttuun *are*-muotoon paljon Johnia tai Anthonya aikaisemmin. Uutta *do*-apuverbiäkin hän käytti näitä verrokkeja modernimmin.

Vaikka Otwell Johnson omaksui puhemiehen ilmaantuneita uutuuksia innokkaasti, prestiisilainat siirtyivät hänen kielenkäyttönsä hitaasti. Tässä suhteessa veljessarjan nopein on John. Hän käytti *who*-pronominia latinan ja ranskan mallin mukaan relatiivipronominina lähes aina, kun siihen vain tuli tilaisuus.

Tällainen kielellinen vaihtelu kaippaa selitystä, ja joitakin alustavia päätelmiä voidaan tehdä. Anthony Caven konservatiivista kieltä selittää hänen ikänsä ja sosiaalinen asemansa. Hän oli selvästi

Villakauppiailta, kuten muillakin ammattiharjoittajilla, oli omat sinettinsä. Näillä leimasimilla varmistettiin tuotteen alkuperä, todistettiin henkilöllisyys ja korvattiin asiakirjoissa allekirjoitus.

Johnsoneita vanhempi, arvostettu, vauras ja elämänsä tyytyväinen kauppias. John oli oppinut paitsi ammattinsa kaikesta myös kirjoitustaitonsa Anthony Cavelta, joka oli hänen vaimonsa setä. Mitä ilmeisimmin hän piti vanhaa oppimestariaan esikuvana kaikissa tekemisissään.

Jostakin syystä John kuitenkin innostui *who*-pronominin selvästi kauppias Cavea enemmän. Tämä saattaa viestiä muustakin kuin ikäerosta, nimittäin Johnin suuresta halusta osoittaa sivistyneisyyttään, päästä eteenpäin elämässä ja nousta herrassäätyyn; kirjeistä tiedämme, että hän hankki oman maatilan, ja joskus häneen viitataan sanalla *gentleman*. Tulkinta on mahdollinen, koska aineistossamme *who*-pronomina käyttävät erityisen ahkerasti ne Johnsonien aikalaiset, jotka osoittautuvat sosiaalisiksi kiipijöiksi.

Seurallinen ja pidetty Otwell sen sijaan oli selvästi tyytyväinen omaan kauppias ammattiinsa ja elämänsä Lontoossa, josta hän kirjoitti kuulumisiaan – käyttäen mitä ilmeisimmin paljolti samanlaista kieltä kuin puhuessaan.

Otwell kuoli pelättyyn kuumetautiin vain 33-vuotiaana 1551. Menetyksensä suuri omaisille ja ystäville: heidän kirjeistään välittyy aito suru. Pari vuotta myöhemmin Johnsonien perheyrits kärsi vararikon ja John päätyi useiksi vuosiksi velkavankeuteen. Tässä yhteydessä perheen kirjeenvaihtokavariikoitiin ja arkistoitiin oikeuden todistusaineistoksi – meidän myöhempien kielen tutkijoiden onneksi. □

TERTTU NEVALAINEN on Helsingin yliopiston englannin kielen apulaisprofessori ja johtaa Sosiolingvistiikka kielihistoriasa -projektia.

HELENA RAUMOLIN-BRUNBERG työskentelee tutkijana em. projektissa.

ARJA NURMI on jatko-opiskelija ja toimii projektin tutkimusapulaisena.

1500-luvun ensi kymmenten Englannissa uskonnolliset erimielisyydet koituivat monen merkkimiehen kohtaloksi. Hovin lordikanslerina toiminut Thomas More sai syytteen valtiopetoksesta kieltäytyttyään tunnustamasta Henrik VIII:tta kirkon päämieheksi. Perhekuvan, jossa More istuu punaisiin pukeutuneen isänsä vieressä, on maalannut tuntematon taiteilija 1590-luvun alussa, lähes 60 vuotta Moren mestauksen jälkeen.

NATIONAL PORTRAIT GALLERY

Ajan arvot ja tavat paljastuvat

Vanhoista yksityiskirjeistä voi jäljittää muutakin kuin kielellisiä uutuuksia. Ne kertovat aikansa elämänmenosta – vaikka kansan syvien rivien olot ja näkemykset jäävätkin pimentoon.

ERITYISEN TÄRKEINÄ PIDETYT asiat ovat kautta aikojen löytäneet tiensä kirjekonventioihin, vakiotapoihin, joilla kirjeet aloitetaan ja lopetetaan. Uuden ajan alun Englannissa terveydentilan tiedusteleminen ja hyvän voinnin toivottaminen kuuluivat jokaiseen kirjeeseen. Tämä oli hyvin ymmärrettävää aikana, jolloin rutto ja muut kulkutaudit tappoivat kokonaisia kyliä. Lontoolainen villakauppias Otwell Johnsonkaan ei kuollut yksin, vaan samana päivänä kuume surmasi useita yhteisön jäseniä.

Toinen keskeinen seikka oli uskonto. Kaikissa kirjeissä toivotetaan Jumalan siunausta, ja kuolleiden omaisia lohdutetaan aina Jumalan sanalla.

”Jumala siunatkoon sinua, rakas tytär, ja rakasta miestäsi ja teidän pikku poikaanne ja muuta kotiväkeänne, ja kaikkia lapsiani ja kummilapsiani ja kaikkia ystäviämme. – Hyvästi, rakas lapsi, rukoile puolestani, ja minäkin rukoilen sinun puolestasi, ja kaikkien ystäviäsi puolesta, että onnellisesti ta-

paisimme taivaassa”, kirjoittaa valtiomies **Thomas More** tyttärelleen **Margaret Roperille** 5. heinäkuuta 1535, päivää ennen teloitustaan. Uskonpuhdistuksen ristiriitojen kärjistyttyä monet muutkin joutuivat samalla lailla hyvästelemään omaisensa.

Pieniä perheitä maalla

Perhe ja naapurusto olivat tärkeitä, samoin sukulaiset. Kaikkia sukuun kuuluvia kutsuttiin serkuiksi, olipa sukulaisuus verisukulaisuutta tai avioliiton luomaa.

Perheet olivat yleensä pieniä, kolmenlajalapsisia, koska naimisiin mentiin melko myöhään ja lapsikuolleisuus oli suuri. Lapset eivät viettäneet kovinkaan monta vuotta vanhempiensa hoivissa. Vauvoja annettiin imettäville, ja koulutus alkoi varhain. Poikia saatettiin lähettää toiseen arvovaltaiseen perheeseen oppimaan tapoja, ja Oxfordin ja Cambridgen yliopistoissa opiskelevat olivat nuorempia kuin oman aikamme lukio-

laiset. Niinpä on luonnollista, että vanhemmat kirjeissään kehottavat lapsiaan ahkeroimaan ja käyttäytymään kunnolla.

Perhekokoelmista saa muutenkin hyvän kuvan arkielämästä, jota hallitsivat maatalouden moninaiset kysymykset; valtaosa väestöstä asui maalla, kaupunkilaisia oli vain vajaat parikymmentä prosenttia. Ruoka ja vaatteet tuotettiin enimmäkseen kotona, mutta pääkaupungista ja ulkomailtakin tehtiin hankintoja. Lontoossa tai Calais'ssa oleskelevalta perheenjäseniltä toivottiin ranskalaisia viinejä, sokeria, mausteita, suolaa, juustoja ja lohta. Flanderista tilattiin silkkikankaita, sukkaa, kirjottuja paitoja ja takkeja.

Kauppiaiden suurin huolenaihe oli raha. Heidän riskinsä olivat suuria, ja jos huonosti kävi, anteeksi ei juuri annettu. Niinpä keskiajan lopulla eläneen **Celyn** perheen velallinen **Thomas Kesten** uskaltautui Lontoon kaduille vain valepuvussa. Maksuhäiriöiden kanssa painivat myös käsityöläiset: he joutuivat karhuamaan saataviaan, koska heidän yläluokkaisilla asiakkailtaan oli taipumus elää yli varojensa. Aateliston ja suurtilallisten murheena olivat maanomistusriidat. Naapurit ja etäiset sukulaiset saattoivat sukupolvesta toiseen taistella jonkin maa-alueen omistuksesta.

Naisilla paikkansa

"Villansitojat ovat valmiita parin viikon kuluessa. Tietäkää siis, että Harrison tarvitsi rahaa, ja minä lähetin

noutamaan sitä veljeltänne, kuten kirjoitin teille kirjeessä, jonka lähetin samalla kun pyysin sitä rahaa; mistä veljenne oli hyvin vihainen, ja oli aikonut lähettää palvelijan kotiin ilman rahaa, sanoen että te ette ollut jättänyt selaista määrystä hänelle. Mutta kun hän oli aikansa raivonnut, hän muutti mielensä ja lähetti minulle 40 puntaa, joista Harrison saa vain sen, minkä hän ehdottomasti tarvitsee."

Sabine Johnson selvittää kotitilan asioita miehelleen Johnille 8. marraskuuta 1545. Sabine on harvinainen nainen: hän osasi kirjoittaa aikana, jolloin kirjoitustaitoisten englantilaisnaisten määrä jäi prosenttiin – jälleen seikka, joka tekee Johnsonien kirjeenvaihdosta erityisen kiinnostavan.

1500-luvun Englannissa mies oli perheen pää, mutta Sabinen kaltaisten naisten kirjeet kumoavat käsityksen, että naiset olisivat olleet aivan vailla valtaa. Monet miehet olivat töidensä takia pitkiä aikoja poissa kotitaltaan, joten vaimot joutuivat huolehtimaan sekä töistä että raha-asioista, esimerkiksi työvoiman palkkaamisesta ja vuokrien keräämisestä alustalaisilta. Erityisen itsenäisen asema oli leskillä, jotka saattoivat toimia jopa kauppiaina.

Vielä 1600-luvun loppupuolella postia kuljetettiin ratsain suurimmassa osassa Englantia. Torvea soittavan postimiehen saapuminen oli kylissä jokaviikkoinen merkkitapaus.

Naimisiin rakkaudesta

Ajan tavan mukaan varsinkin yläluokan avioliitot olivat usein sopimuksia, joilla yhdistettiin omaisuuksia. Useat kirjeet kuitenkin osoittavat, ettei naimisiin aina menty taloudellisen edun takia. Monet parit, esimerkiksi Sabine ja John, olivat hyvin kiintyneitä toisiinsa. Rakkauskirjeitä lähettivät mielitietylleen muutkin kuin Henrik-kuningas.

"Nyt, ihan vakavasti, jopa uneni ovat teidän, ja minulla on niin piintynyt tapa ajatella vain teitä, että mikä tahansa muu ajatus häiritsee ja tuntuu epämukavalta", tunnusti Guernseysaaren kuvernöörin tytär **Dorothy Osborne** tuolloin vielä salaiselle rakastetulle **William Templelle** 5. maaliskuuta 1652; nuoret avioituivat kolme vuotta myöhemmin. Dorothyn eloisista ja älykkäistä kirjeistä koottu valikoima lienee tunnetuin rakkauskirjeiden kokoelma.

Epäsäätyinen rakkaus ei kuitenkaan ollut sallittua. Tämän sai havaita mm. **Margery Paston**, joka 1400-luvulla itsepintaisesti tahtoi naimisiin tilan voudin kanssa. Vanhemmat vastustivat liittoa niin kiivaasti, että pahoinpitelivät tyttärtään useita kertoja.

Perille vavoin

Kirjeitä ei ollut yhtä helppo toimittaa perille kuin nykyisin. Aluksi viestejä lähetettiin palvelijoiden ja kauppiastoverien tai varta vasten palkattujen kantajien mukana. Myöhemmin kirjeitä saatiin antaa kuninkaallisen postin kuljettajille. Yleinen postilaitos luotiin 1650-luvulla. Se kantoi kirjeitä maksua vastaan eri puolille maata kerran viikossa. Tiet olivat huonoja, joten useimmiten posti matkasi eteenpäin veneellä, ratsain tai jalkapelissä.

Ennen postilaitoksen luomista kirjesalaisuus ei ollut itsestään selvä asia. Etenkin kriisiaikoina kirjeitä varastettiin yleisesti, ja perheissä kirjeet olivat pikemmin yhteistä kuin yksityistä omaisuutta. Niinpä Dorothy Osborne livahti joka viikko salaa hakemaan rakastetunsa kirjeen posteljoonilta.

Kirjesalaisuutta yritettiin parantaa sinetein ja turvautumalla salakirjoitukseen tai vieraaseen kieleen. Esimerkiksi Otwell ja John Johnson käyttivät ranskaa, kun eivät halunneet Sabinen ymmärtävän tekstiä. Jos asia oli hyvin arkaluonteinen, sitä ei pantu paperille lainkaan. Viestinviejä sai käteensä suosituskirjeen, jossa todettiin, että hänet oli lähetetty kertomaan tärkeä asia. □

